

Надія Головай

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету, м. Вінниця

Віктор Томишин

студент гр. ОПДмвн-21,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету, м. Вінниця

ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ВІД ФІСКАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Ефективність податкової системи має вирішальне значення для економічного розвитку та соціальної стабільності країни. Особливо це стосується оподаткування доходів фізичних осіб, яке є одним із ключових елементів фіскальної політики. В умовах викликів, що стоять перед вітчизняною економікою, забезпечення ефективності та справедливості податкової системи стає особливо актуальним. Незважаючи на важливу роль податку на доходи фізичних осіб у фінансуванні бюджету, досі не вирішені питання, пов'язані з розподілом податкового тягаря та врахуванням соціальних потреб платників податків.

Податок на доходи фізичних осіб є ключовим елементом податкових надходжень до Зведеного бюджету України, становлячи понад 20% загального обсягу. Водночас, система оподаткування доходів фізичних осіб в Україні має суттєві відмінності від європейських стандартів, особливо у контексті врахування сімейного статусу платників податків. У нинішній час, кожен платник податків в Україні несе індивідуальний податковий обов'язок, що обмежується сплатою визначених сум податкового зобов'язання без урахування його сімейного стану або платоспроможності.

Сучасні виклики вимагають ретельного аналізу та реформування існуючих підходів до оподаткування. Основна увага в цьому контексті має бути зосереджена на вивченні ефективності фіскальної функції податку та його впливу на доходи різних рівнів бюджету. Це включає в себе не лише забезпечення стабільних надходжень до бюджету, але й реалізацію регулюючих, розподільчих та соціальних функцій податку.

Міжнародний досвід показує важливість сімейного оподаткування як засобу досягнення соціальної справедливості в податковій системі. У багатьох провідних країнах, таких як Німеччина, Франція, США, Ірландія, сімейне оподаткування є законодавчо врегульованим і широко застосовуваним. Цей підхід визнає сім'ю як єдину економічну одиницю з спільними доходами та витратами, тому при визначенні податкових зобов'язань враховується загальна платоспроможність сім'ї.

Сімейне оподаткування спрямоване на адекватне визначення податкового навантаження, виходячи з фінансової спроможності сімей, тим самим сприяючи

більш справедливому розподілу податкового тягаря між різними категоріями платників податків. Основна мета такого підходу полягає у забезпеченні більш ефективного захисту прав сімей у порівнянні з самотніми громадянами, зокрема шляхом врахування їхнього економічного становища та сімейних обставин при сплаті податків. Ця практика не тільки відображає принципи соціальної справедливості, але й підтримує економічну стабільність сімей, враховуючи їхній вклад у суспільство.

У цьому контексті, розробка та впровадження сімейних підходів до оподаткування може стати ключовим кроком у вдосконаленні податкової системи. Це дозволить не тільки оптимізувати податкове навантаження на фізичних осіб, але й враховувати індивідуальні та сімейні обставини платників податків, сприяючи тим самим соціальній справедливості та економічній ефективності.

Враховуючи стан національної економіки, ключовою роллю будь-якого податку виступає його фіскальна функція. Це підкріплюється даними про обсяги податкових надходжень від податку на доходи фізичних осіб до бюджетів різного рівня. У 2022 році частка цього податку в загальному обсязі податкових надходжень та доходів Зведеного бюджету України склала 19,15% та 14,99% відповідно. Ці дані підкреслюють основну перевагу оподаткування доходів фізичних осіб – ефективне забезпечення бюджетів фінансовими ресурсами. Проте, виконання інших важливих функцій податку, таких як регулююча, розподільча та соціальна, залишається ускладненим. Однією з причин цього є відсутність практики прогресивного оподаткування та труднощі, пов'язані з інформаційно-розрахунковим механізмом пільгового оподаткування, що перешкоджають досягненню ефекту соціальної справедливості.

Підходи до оптимізації та покращення ефективності оподаткування доходів, які виплачуються у формі заробітної плати та подібних до неї виплат, передбачають застосування принципів сімейного оподаткування. Цей процес включає визначення податкових зобов'язань з податку на доходи фізичних осіб, з особливим акцентом на склад сім'ї платника податків. Такий підхід дозволяє краще враховувати фінансове навантаження на сім'ї з різним складом та потребами, сприяючи більш справедливому та ефективному розподілу податкового тягаря.

Система сімейного оподаткування, яка передбачає розрахунок оподатковуваного доходу як середнього значення доходу кожного працюючого члена сім'ї, є особливо релевантною у країнах, де доходи фізичних осіб оподатковуються за прогресивною ставкою. Такий підхід дозволяє адекватно враховувати фінансове навантаження на родину в цілому, що призводить до більш справедливого визначення податкових ставок.

Розгляд альтернативних підходів до сімейного оподаткування як засобу заміни неефективних механізмів пільгового оподаткування доходів фізичних осіб передбачає два основних напрями. Перший напрям пропонує заміну традиційного права на податкову соціальну пільгу можливістю безумовного зниження податкової бази одного з батьків на суму, що еквівалентна

прожитковому мінімуму для дитини відповідного віку. Такий підхід відповідає соціальним стандартам і забезпечує більш адекватне визначення розміру податкової пільги. Другий напрям включає право кожного працівника на отримання податкової пільги, яка еквівалентна прожитковому мінімуму, відповідно до вікової групи або стану працездатності, до якої він належить.

Враховуючи вищенаведене, необхідно підкреслити, що впровадження сімейного підходу в оподаткування доходів фізичних осіб є не тільки кроком до модернізації фіскальної системи, але й засобом досягнення більш високого рівня соціальної справедливості. Цей підхід забезпечує більш гнучке врахування індивідуальних та сімейних обставин платників податків, тим самим розширюючи можливості для досягнення оптимального балансу між забезпеченням державних потреб у фінансових ресурсах і захистом інтересів громадян.

Завершуючи, слід наголосити, що реформування податкової системи з урахуванням сімейних обставин є невід'ємною частиною більш широкого процесу соціально-економічних перетворень в Україні. Такі зміни мають на меті не лише підвищення ефективності податкових надходжень, але й зміцнення соціальної згуртованості та створення більш справедливого суспільства. Перед Україною стоїть завдання не просто адаптувати податкову систему до сучасних викликів, але й перетворити її в інструмент розвитку та підтримки кожного громадянина, враховуючи його особисті та сімейні потреби. Така система буде відображати як економічні, так і соціальні аспекти сучасного суспільства, сприяючи рівномірному розподілу добробуту та соціальній стабільності.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми реформування оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 2019. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/aktualni-problemi-reformuvannyaopodatкування-dokhodiv-fizichnikh> (дата звернення: 10.11.2023).
2. Головай Н. Податкова політика та особливості її реалізації в умовах воєнного часу. *Економічні горизонти*. 2023. № 3 (25). С. 16-22. URL: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(25\).2023.286572](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(25).2023.286572) (дата звернення: 08.11.2023).
3. Найденко О. Є., Карпова В. В. Обґрунтування переваг та недоліків оподаткування сімейних доходів. *Бізнес-навігатор*. 2022. № 1 (68). С. 120-126.
4. Податковий Кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Юрій С. І., Кізіма Т. О. Оподаткування доходів сім'ї: сутність та необхідність запровадження в Україні. *Регіональна економіка*. 2010. № 3. С. 165–171.
6. Доходи держбюджету України у 2022 р. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/>